

Anma Törenleri Üzerinden AKP'nin Güç ve Karakter Dönüşümü

Reyhan Ünal Çınar

Bağımsız Araştırmacı

reyhannal@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-7177-5124>

Öz

Bu çalışmanın amacı AKP'nin 2002-2010 yılları arasında Cumhuriyet'in kurucu ideolojisi Kemalizm ve onu benimsemiş (Kemalist) toplum kesimleri ve yerleşik iktidar yapısıyla (*establishment*) girdiği güç mücadelesi ve buna istinaden geçirdiği karakter dönüşümünün analiz edilmesidir. Analiz, Kemalist tarih anlatısının ulusal bayram olarak belirlediği 19 Mayıs Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 30 Ağustos Zafer Bayramı ve Türk Silahlı Kuvvetleri Anma Günü, 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı kapsamında düzenlenen resmi tören ve davetlerdeki AKP'nin konumu üzerinden yapılacaktır. Bu güç mücadelesine ilişkin AKP'yi siyasal, sosyal, ekonomik açılardan ele alan çalışmalar yapılmış olsa da bu mücadeleyi toplumsal bellek çalışmaları perspektifinden anma törenleri literatürünü kullanarak analiz eden başka bir çalışma bulunmamaktadır. Bu bağlamda çalışmada önce bugünlerin neden ulusal bayram olarak ilan edildiğini açıklamak amacıyla savaşların geçmiş anlatısı bakımından ulus devletler için anlamına ve ardından ulusal bayramların kutlanmasının neden önemli olduğuna değinilecektir. Son olarak AKP'nin törenlerdeki konumu itibarıyla bu güç mücadelesinde Kemalizm'in önce bir memuru, sonra 2010 yılına kadarki süreyle sınırlandırılarak, zorunlu misafiri olduğu gösterilecektir.

Anahtar Kelimeler: AKP, anma törenleri, Kemalizm, ulusal bayramlar, toplumsal bellek

•••••

Makale geliş tarihi: 30.11.2021 ■ Makale kabul tarihi: 13.03.2022

<http://ilefdergisi.ankara.edu.tr>

ilef dergisi ■ © 2022 ■ 9(1) ■ bahar/spring: 117-144

Araştırma Makalesi DOI: 10.24955/ilef.1113993

An Analysis of the Transition of the AKP's Power and Character On The Basis Of Commemorations Ceremonies

Reyhan Ünal Çınar

Independent Researcher

reyhannal@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-7177-5124>

Abstract

This study aims to analyze the power struggle of the AKP between 2002 and 2010 with the founding ideology of the Republic, Kemalism, and the (Kemalist) social segments as well as the establishment, and the character transformation of the AKP in the process. The analysis is based on the position of the AKP in the official ceremonies and receptions held on the national days, determined by Kemalist historical narrative, namely the 19 May Commemoration of Atatürk, Youth and Sports Day, the 23 April National Sovereignty and Children's Day, the 30 August Victory Day and Turkish Armed Forces Remembrance Day, and the 29 October Republic Day. Although there have been studies on this power struggle from political, social and economic perspectives, there is no other study from the perspective of social memory studies using the literature on commemorations. In this context, this study first reviews the meaning of wars and narratives of wars for nation-states in order to explain why these days were defined as national holidays, and then why it is important to celebrate national holidays. Finally, it will be shown that the AKP was first "a civil servant" and then "an obligatory guest" as far as its position in these ceremonies is concerned.

Keywords: AKP, commemoration ceremonies, Kemalism, national holidays, collective memory

• • • • •

Received: 30.11.2021 ■ Accepted: 13.03.2022

<http://ilefdergisi.ankara.edu.tr>

ilef dergisi ■ © 2022 ■ 9(1) ■ bahar/spring 117-144

Research Article DOI: 10.24955/ilef.1113993

Bu çalışmanın amacı Cumhuriyetin kurucu ideolojisi olan Kemalizm'i iktidardayken elde ettiği kazanımlarla aşındırma fırsatı yakalayan AKP'nin güç ve karakter dönüşümünü anma törenlerindeki konumu üzerinden analiz etmektir. Her ne kadar artık bağlı bulunmadıklarını söyleseler de AKP yöneticilerinin içinden çıktığı İslamcı Milli Görüş geleneği, Kemalizm'in laiklik (ve ulusal kimlik) anlayışlarına meydan okuyan bir gelenek olması nedeniyle kurucu ideolojiyi benimsemiş (Kemalist) toplum kesimleri ve yerleşik iktidar yapısı (*establishment*) AKP'yi laik rejimin *ötekisi* olarak kategorize etmiştir. Dolayısıyla, AKP 2002'de iktidara geldikten sonra bir başka iktidar mücadelesine başlamıştır. "Bir iktidar olarak kabul edilmek" için diyebileceğimiz bu mücadele, kurucu ideolojiyi koruduğu düşünülen, vesayetçi olarak anılan ve merkezinde TSK'nın olduğu yüksek yargı ve bürokrasi, medya, sivil toplum ve Baykal dönemi CHP'sinin temsil ettiği yerleşik iktidar yapısını nihayet büyük ölçüde dağıttığı 2010 yılına kadar sürmüştür. AKP'nin son on yılı, ama özellikle de tek başına iktidar olmasına izin vermeyen Haziran 2015 seçimlerinden itibaren 6 yılı ise kendisine rağmen "iktidarda kalabilmek" mücadelesi olarak betimlenebilir. Ancak bu çalışma yer darlığı nedeniyle AKP'nin "kabul edilme" mücadelesi yaptığı ilk sekiz yılındaki güç ve karakter değişimlerine anma törenlerindeki konumu üzerinden odaklanacaktır.

Bu çalışmanın yöntemiye J. B. Thompson'ın (2013) eleştirel bir yöntem olan “derin yorumsama (*depth hermeneutics*)” yöntemidir. Mesajların her alıcıda aynı karşılığı bulmayacağına yaslanan bu yöntemde sembolik biçimlerin mobilize ettiği anlamın nasıl anlaşıldığının ve bu biçimler üzerinden anlama verilen değerlerin analizi üç aşamalı olarak gerçekleştirilmektedir (Thompson 2013, 36-37). Bu üç aşamaysa sosyo-tarihsel analiz, biçimsel-söylemsel analiz ve yeniden-yorumlama aşamalarıdır (Thompson 2013, 322).

İlk aşama, sembolik biçimlerin üretimi, dolaşımı ve alımlanmasının hem toplumsal hem de tarihsel koşullarıyla -bir şeyi içine doğduğu bağlamda analiz etmekle- ilgilidir (Thompson 2013, 33). Nitekim bu çalışma öncelikle ülkenin kurucu zemini olan Kemalizm ve onun yerleşik iktidarıyla ilişkilendirilerek ele alınan AKP'nin “iktidar olma” mücadelesinin, nasıl bir ortamda, hangi tarihsel / toplumsal koşullarda meydana geldiği ve geliştiği iki dönem halinde incelenmektedir. Bu dönemlerde törenler ve davetler, öncesinde, esnasında ve / veya sonrasında yaşanan gelişmelere odaklanılarak, törenlerin içine doğdukları bağlam ve bağlamdan yola çıkılarak hem nelerden etkilenildiği hem de neleri etkilediği analiz edilmektedir.

Sembolik biçimler yapısal özellikleri sebebiyle bir şey hakkında bir şey söyleme imkânına sahip ürünler olduklarından farklı bir analize daha ihtiyaç duyulmaktadır (Thompson 2013, 326). Bu, sembolik biçimlerin sosyo-tarihsel koşullardan metodolojik soyutlamayla analiz edildiği biçimsel-söylemsel analiz aşamasıdır. Özneler tarafından üretilen ve gerek üretenler gerekse başkalarının anlamlı inşalar olarak ifade edilen sembolik biçimler olarak metinler, ifadeler, görseller, eylemler ya da kendi iç dinamiklerinde, yapısal özellikleri, ilişki ve örüntüleriyle ele alınmaktadır (Thompson 1990, 59, akt. Dursun 1998). Çalışmada bir metin olarak ele alınan güç mücadelesi, tören ve davetlerdeki ritüeller, verilen mesajlar, demeçler, jest ve mimikler üzerinden okunmuştur.

Thompson'a göre bir metnin, onu üreten, dolaşıma sokan ve alımlandırarak anlamlandıran öznelerin yüklediği anlamın haricinde ama kopmadan yeniden anlamlandırılması gerekir. Bu, önceden yorumlanmış bir alanın yeniden yorumlanması olan üçüncü aşamadır. Bu aşamada sosyo-tarihsel analizle biçim-söylem çözümlemesinin sonuçlarına dayanılarak sembolik biçimin ne söylediği, neyi temsil ettiği, neyle alakalı olduğu yorumlanmaktadır. Böylece oluşturulan ve dolaşıma sokulan söylem, onu anlamlandıran öznelerin yüklediği anlamdan bağımsız olmadan ama anlamın dışına çıkarak analiz edilebilecektir. Bu bakımdan AKP'nin 2002-2010 yıllarındaki sosyo-tarihsel bağlamın

ve gerek AKP gerekse karşısında bulunan Kemalist yerleşik düzenin biçimsel-söylemsel analizine yer verildiği bu çalışma, AKP'nin karakter dönüşümünü yeniden yorumlayacaktır. Burada karakterle kastedilen, birtakım anlamların belli bireyler ve gruplar adına araçsallaştırılması; “yapılanmış toplumsal ilişkileri belirli durumlarda kurmaya ve korumaya hizmet eden sembolik biçimler tarafından belirli anlamların inşa edilmesi ve taşınması” (Thompson 1990, 72-73, akt. Dursun 1998) anlamına gelen ideolojidir. Bu sebeple ideolojinin sadece politikalara ilişkin bir temsiliyet sistemi olmanın ötesine geçerek, “toplumsal ilişkileri haklılaştıran bir anlamlandırma biçimi olarak da” (Thompson 1984, 173, akt. Dursun 1998) kavranmasıdır.

İktidardaki ilk dört senesinde (2002-2006), AKP'li yöneticiler Kemalizm'i eleştirmeyip, onu ve başta Batılılaşma hedefi olan ideallerini benimsemiş bir iktidar olduklarını iddia etmişlerdir. Bu doğrultuda AKP, İslamcı geçmişini unutturarak, kendisinin Kemalizm açısından bir risk/tehdit oluşturmadığını göstermeye çalışmıştır. Bu dönemde AKP iktidarının Kemalizm'in *memuru* konumunda olduğu ileri sürülecektir. Ne var ki İslamcı geçmişi dolayısıyla bu iddiasında pek de ikna edici bulunmadığı aleyhinde açılan kapatma davasından anlaşılın AKP, 2007 yılından itibaren stratejisini yapı ve kurumların Kemalist kompozisyonunu ele geçirmek olarak değiştirmiştir. Bu ikinci dönemdeyse, AKP'nin artık bir memur değil; gücünü konsolide etmesiyle paralel olarak görmezden gelinemeyen ama varlığından da rahatsızlık duyulan daha eşit bir öteki olduğu iddia edilerek, *zorunlu davetli* konumunda olduğu ileri sürülecektir. 2007 yılında gerçekleştirilen cumhurbaşkanlığı seçimlerinde tüm engellemelere rağmen cumhurbaşkanlığı makamına AKP'den Abdullah Gül seçilmiştir. 12 Eylül darbesinin ardından geniş yetkilerle donatılan cumhurbaşkanı, aynı zamanda yürütmenin de başıdır. Nitekim Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'le AKP hükümeti arasında yaşanan görüş ayrılıkları, sıklıkla Sezer'in geniş yetkilerine takılmıştır. Bu bakımdan AKP'yi Türkiye'yi İslamcı geçmişi dolayısıyla yönetmeye layık görmeyen yerleşik Kemalist düzen için cumhurbaşkanlığı makamı, adeta elde kalan son kale (*Sabah* 15 Nisan 2007) olarak görüldüğünden, seçimler dolayısıyla cumhurbaşkanının da AKP'li birisi olması bir kırılma noktası olarak alınmıştır.

Bu mücadelenin analizi, toplumsal bellek çalışmalarının önemli bir sacayağı olan anma törenleri üzerinden yapılacaktır. Anma törenlerini toplumsal bellek çalışmaları literatürüne katan P. Connerton, bir şeyi hatırlamak için o şeye dair beden hareketlerine, mimik ve jestlere de ihtiyacımız olduğunu ileri sürer. Buna göre beden hareketlerimizle bir törene dâhil olmak hem bir ira-

de göstergesi hem de törenin anlamını onaylamak anlamına gelir (Connerton 2014, 121). Dolayısıyla, AKP'nin mücadelesi bir anlamda devletin Kemalist mirasına sahip çıkmak, kurucu değerler olarak ifade edilen ilkeleri benimsemek üzerinden tanımlanan bir rejim sahipliği mücadelesidir. Bu bağlamda analiz için, Cumhuriyetin/ulus devletin kurulmasına vesile olan ve bu yüzden resmi bayram olarak ilan edilen 19 Mayıs (1919) Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı, 23 Nisan (1920) Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 30 Ağustos (1922) Zafer Bayramı ve Türk Silahlı Kuvvetleri Anma Günü, 29 Ekim (1923) Cumhuriyet Bayramı seçilmiştir. Bu anlamda Türkiye'de özel günler ve bu günlerin anma törenleri biçiminde kutlanmasına ilişkin önemli çalışmalar bulunmakla birlikte, bu çalışmalar bu çalışmadaki gibi ya resmi törenlere odaklanmamış ya da odaklandıysa bile bu günlere ilişkin törenlerde AKP'nin konumunu ve konumunun ifade ettiği mücadele analize dâhil edilmemiştir. Örneğin Aslan'a (2011) ait "Cumhuriyet'in Törensel Meşruiyeti: Ulus-Devlet İnşa Sürecinde Milli Bayramlar (1923-1938)" başlıklı tez çalışması da bu dört resmi bayrama odaklanmış, fakat çalışma cumhuriyetin ilk on beş yılı ile sınırlandırılmıştır. Yine Özyürek'se (2008) tek parti döneminde 1933 yılında gerçekleştirilen Cumhuriyet'in 10. Yıl kutlamalarıyla, 1998 yılında Cumhuriyet'in 75. Yıldönümü için sivil toplum örgütleri tarafından düzenlenen kutlamaların bir karşılaştırmasını yapmaktadır. Öte yandan Yelsalı Parmaksız (2012) ve Yılmaz'ın (2014) ise, bu çalışmada resmi bayram olmadığı için analize dâhil edilmeyen ancak resmi bayram olarak kutlanmasa da Kemalist tarih anlatısında da yer verilmiş olan Çanakkale Savaşı'nı hem törenlerin gerçekleştirildiği bir hafıza mekânı olarak hem de anma törenleri çerçevesinde ele aldıkları çalışmaları bulunmaktadır. Özbudun'un (2015) AKP dönemine ilişkin olarak tören kutlamalarını ele aldığı çalışmasıysa, resmi törenlere değil, İstanbul'un fethine yönelik olarak düzenlenen fetih şenlikleri ve Kutlu Doğum Haftası'na odaklanmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada diğer çalışmalardan farklı olarak, AKP'nin resmi bayramlar için düzenlenen resmi tören ve davetlerdeki pozisyonuna dair verilecek örnekler üzerinden AKP'nin karakter dönüşümü, değişen gücüyle ilişkilendirilerek incelenmektedir. Öncelikle çalışmada bu dört resmi bayramdan yola çıkarak savaşların neden ulus devletler için önemli olduğu, ardından bu savaşların anma törenleri aracılığıyla kutlanmasının ne anlama geldiği açıklanacaktır. Bu tartışmaların neticesindeyse yukarıda değinildiği üzere 2002-2006 yılları arasındaki dönemin AKP için neden bir memuriyet dönemi olduğu ve 2007-2010 yılları arasında yaşanan hangi gelişmelerle AKP'nin zorunlu misafire dönüştüğü analiz edilecektir.

Ulus Devlet ve Savaş: Neden Anma Törenleri?

Anderson, ulusun ulus devletlerin kurulmasının ardından icat edildiğini söylerken (1995, 20), Renan (2016, 34-35), ulus olmanın ırk, dil, din, ortak çıkar ve toprak birliğine indirgenemeyeceğini, bunların ötesinde manevi bir ilkeye ihtiyacı olduğunu söyleyerek ortak geçmişe vurgu yapar. Hobsbawm'a (1993) göre de milliyetçilik, tarih kılığına bürülü mitlerle kendisini geçmişe sabitleyen bir kimlik kültürüdür. Bu anlayıştan hareketle ulus, ortak zaferler, ortak kayıplar, mutluklar, mücadeleler verildiği söylenen bir geçmiş anlatısı üzerine inşa edilir. Zira insanların ulus olmak için aynı kökenden gelmesi değil, aynı kökenden geldiklerine inanmaları gereklidir (Tuğrul 2014, 145). Nitekim ulusu icat eden, devlet olmasına karşın kurgulanan geçmiş anlatısında uluslar çoğu zaman geçmişte verdikleri mücadeleler, yaptıkları savaşlarla ulus devleti kuranlar olarak resmedilir. Buradan hareketle de ulus devletin kaynağının artık bir kral, hanedan ya da yaratıcı değil (Gauchet 2011, 33-67), ulus olduğu iddia edilir. Artık egemen olan ulustur.

Ortaçağ'da savaşa, vergiden muaf tutulmaları karşılığında asiller, aristokratlar giderdi. Savaşta ölmeleri halindeyse, yalnızca vergiden muaf olma ayrıcalıklarının bedelini ödemiş olacaklardı (Tuğrul 2014, 172-173). Bu durum ulus devletleşme sürecinde halk ordularının kuruluşuyla değişmiştir. Artık savaşa sıradan insanlar gitmektedir. Üstelik bu insanlar, Ortaçağ'daki gibi savaşa vergi muafiyeti nedeniyle de gitmezler. "Vatan uğruna" savaşması beklenen sıradan insanların yaşadığı bu durum şehitlik söylemiyle estetize edilmektedir. Buna göre sıradan insan savaş esnasında kanını gerekirse de canını vererek, kolektif kimliği şerefliendirmektedir (Tuğrul 2014, 173). Bu anlamda daha üstün bir amaç için ölmek olarak kodlanan şehitlik, gelecek nesillerin savaşarak devleti kuran insanlara borcu olarak sunulur. Buna göre sıradan insanlar canları pahasına savaşarak devleti kuranlar, kurucu atalardır. Nitekim savaşlar üzerinden demokratik bir ulusa ulus devleti kurarak kendi kaderini kendisinin tayin ettiği illüzyonu yaratılmış (Tuğrul 2014, 182) olmasıyla ulus, egemenliğe eklenmiş olmaktadır. Sonuç olarak resmi tarih anlatılarının yaslandığı kurgusal bellek sayesinde genç nesiller de yaşamlarını anlatıda sözü edilen kurucu atalara borçlu olduklarını düşünerek yaşarlar. Burada sözü edilen, mitleştirilmiş bir tarih anlatısıdır.

Mitler, objektif gerçeklikle birebir örtüşmeyen ve fakat kendi içinde tutarlı anlatılar olarak ifade edilebilir (Erol 30 Ağustos 2020). Nitekim artık geçmişten söz edilirken de gerçeklikten değil, mitolojik bir gerçeklikten söz

edilmektedir. Örneğin savaşlar da aktarıldığı gibi gerçekleşmiş olmasa bile, üzerlerine bir takım “gerçeklikler” eklenerek süblime edilmektedir (Hedges 2014, 26). Böylelikle savaşlar, birçok insanın canına mal olan bir şiddet türü olarak değil, tam da ulusun yaratılması için ihtiyaç duyulan şanlı zaferler olarak sunulurlar. Böylece geçmiş, bir yandan bizi ulus olarak anlamlandıran önemli bir güç, zafer; öte yandan da yaşam borcu üzerinden kurucu atalara ve onların ölümüyle somut bedene bürünen ulus devlete atfedilen seküler kutsallık mitini yaratarak, onu dokunulmaz, süreğen ve ölümsüz kılar. Aslında bu kavrayış şimdi ve gelecekte de savaşların neden törenlerle anıldığının da cevabıdır. Yine de daha anlaşılır olması açısından iki noktayla bu durumu biraz daha açıklamak gerekir. Bunlardan ilki, törenler aracılığıyla ulusun *biz* bilincinin, somut mekân ve zaman kavrayışını aşan bir bütünlük hali olarak sunulması, ikincisiyse anma törenleri sayesinde ulusun üzerine inşa edildiği resmi tarih anlatılarının soyutlama düzeyinden bir somutlama düzeyine çekilebilmesidir.

Connerton (2014, 8) gruplar açısından toplumsal belleğin nasıl taşındığı ve nasıl korunduğu üzerine düşünmek gerektiğini söyler. Buradaki kilit nokta grubun niceliğidir. Buna göre köyler, kulüpler gibi yüz yüze ilişki kurabilecek az sayıda insanın olduğu bir toplulukla, ulus-devletler, dünya dinleri gibi pek çoğunun birbirini yüz yüze tanıma şansı olmadığı büyüklükteki topluluklar arasında bellek aktarımı farklı yollarla gerçekleşmektedir. Buradan hareketle ulus yalnızca şimdide yaşayan üyeleriyle sınırlı değildir. Geçmişte yaşamış, şimdide yaşayan ve henüz doğmamış olan üyelerini de kapsayan aşkınlıkta bir topluluktur. Bu yüzden anma törenlerinde de geçmiş bir olay ya da bir durum da anılırken geçmiş zaman dilimi kullanılmaz. Ulusun gelmiş geçmiş tüm üyelerini tören esnasından bir bütün kılmak adına anma metafizik bir şimdiki zaman dilimiyle gerçekleştirilir (Connerton 2014, 75). Burada amaç, üyeleri arasında yaratılan bu türdeş zaman kavrayışından hareketle, kurulduğu günden ebediyete kadar devam edeceği söylenen ulus devletin bu iddiasını korumaktır. Nitekim ulusun üyeleri arasında kurulan devamlılık, aynı zamanda törene anlamını veren anlatının da devamlılığı/ortaklığı anlamına gelmektedir. Zira resmi törenlerde de resmi tarih anlatılarına sadık kalınarak, devletin değişmez bir özü olduğu iddiası ve anlatısı nesilden nesile aktarılmaktadır. Böylece bir “biz” bilinci üzerine inşa edilen ulus, çok daha kalabalık bir kitle olarak kurgulanabilmektedir. Böylece hem içerdeki ulus bilincinin pekişmesine hem de ulusun aşkın kalabalıklığı ve “ebediliği” üzerinden dışarıya bir gözdağı verilmesine imkân sağlanır.

İkinci olarak, anma törenleri üzerinden bazı şeyleri hatırlamak için, anımsama sürecine ancak bedenlen dâhil olduğumuzda, yani anımsamayı beynimizden bedenimize giden bilinçli bir komutla gerçekleştirdiğimizde hatırlayabileceğimiz iddia edilmektedir (Connerton 2014, 76, 92). Törenlerde de bir olayı, durumu ya da kişiyi anımsamak için hep birlikte edilen danslar, yapılan ritmik hareketler, sergilenen duruşlar gibi performatif süreçler devreye sokulmaktadır. Ayrıca bu performatif süreçlerin pekiştirilmesiyle tekrarlanmasına bağlanmaktadır. Bu tür bedensel pratikler ne kadar sık tekrarlanır ve ne kadar çok kişiyle gerçekleştirilirse anma törenine konu olan olay-kişi ya da durumun bellekleştirilmesi o denli kolay olur. Bu yüzden de törenler, bir anlamıyla da düzenleyicisi tarafından belli bir biçime bağlanmış eylem ve sözcelerden oluşturularak detaylandırılmış gösterilerdir (Connerton 2014, 79). Anma törenleri, geçmişe dönük bir hikâyeleştirme değeridir. Anma törenlerinde geçmiş canlandırılmaktadır (Connerton 2014, 75). Törenlerde söylenen şarkılar, okunan şiirler, marşlar, yapılan danslar gibi belli bir düzen ve uyum içinde gerçekleştirilen hareketler üzerinden katılanlar, geçmişin aktüel bir temsilinin parçası kılınırlar (Parmaksız 2012, 286; Connerton 2014, 121).

Nitekim örneğin bu çalışmada yer alacak resmi törenlerin performatif uygulayıcıları, 29 Ekim ve 30 Ağustos törenlerinde askerî okul ve/veya birlikler, 19 Mayıs töreninde gençler, sporcular, 23 Nisan'daysa ilköğrenim öğrencileri (Özbudun 1997, 154), yani geçmişi anma törenleri yoluyla canlandıranlardır. Bu canlandırma soyut düzlemdeki bellek anlatısının somut düzleme çekilmesini ve böylece özümsemesini kolaylaştırmaktadır. Örneğin resmi törenler eğer Ankara'da düzenleniyorsa Anıtkabir ziyaretiyle başlatılmaktadır. Anıtkabir sadece bir mezar değeridir. Burası ülkenin kurucu değerleri olarak ifade edilen değerlerin sembolik mekânı, içinde kurulan müzeler, sergilenen materyallerle ulus devletin kuruluşunun hikâyeleştirildiği-temsili olarak sergilediği sahnedir. Bir başka örnek her yıl 19 Mayıs Bayramı'nda Samsun'da, 19 Mayıs 1919 tarihinde Kurtuluş Mücadelesi'ni başlatmak üzere İstanbul'dan yola çıkan M. Kemal ve silah arkadaşlarının Bandırma Vapuru'yla Samsuna gelişi canlandırılmasıdır. Ya da en basit ve günlük örnek olarak anma törenlerinde ulusal marşın okunması ve ardından ulusal bayrağın göndere çekilmesi verilebilir. Ulusal marşlar, daha çok ait oldukları ülkenin nasıl kurulduğuna ilişkin bir anlatı sunar. Söz ve ezgileriyle yurttaşların duygularına hitap etmesi amaçlanan marşlarla, yurttaşlar bir bütününün parçası olmaya çağırılırlar. Bir ülkenin bayrağıysa, o devletin o toprak üzerindeki tapusudur (Kalaycı 1998). Bir toprak üzerinde hangi devletin bayrağı dalgalanıyorsa, o toprak o devlete aittir. Bayrak göndere çekilirken altına toplanan kalabalıklar birbirle-

rine yabancı dahi olsalar, bir bütündürler. Zira bayrak, birbirini yüz yüze tanımayan bir kalabalığı, bütün haline getiren çatıdır. Dolayısıyla Türkiye’de de resmi törenlerde, rengini vatan uğruna şehit düşenlerin kanından aldığı söylenen bayrağın göndere çekilmesi, can verilerek vatan haline dönüştürüldüğü söylenen topraklarda ulus devletin birliği bütünlüğünü simgelemektedir. Bu bakımdan ulusal marş da bayrak da bir ülkenin hem ulus kimliğinin hem de bağımsızlığının sembolü (Hobsbawm 1993, 11) olduğundan resmi törenlerde kullanılmaktadır.

Sonuç olarak savaşlar, devletlerin kuruluş anı olarak belirlenen teolojik bir zamana gönderme yaparken (Parmaksız 2012, 284), anma törenleri ise bu teolojik zamandan başlayarak kurgulanan ve üzerine bir ulus inşa edilen mitsel geçmiş anlatısının hem pekiştirilmesini hem de nesiller boyu aktarılmasını sağlamaktadırlar. Bu nedenle yukarıda da ifade edildiği gibi Kemalist kesimler açısından Kemalist devlet mirasına sahip çıkacağına şüpheyle bakılan bir öteki olarak görülen AKP ve onunla bu mirasın sahibi ve taşıyıcısı olduğunu söyleyerek güç mücadelesine girişen Kemalist vesayet arasındaki sürecin inceleneceği bu çalışmada, analize konu edilen dört resmi bayram da bu süreçte resmi tarih anlatısında, Kemalist ulus devletin kuruluş sürecinin mihenk taşları olarak görüldüğünden seçilmiştir. Bu dört ulusal bayram, devletin kuruluşunu ilmek ilmek ördüğü ve gelecek nesillerin yaşamayı borçlandığı kurucu atalarını belirlemektedir. Bu anlatıya dâhil olmak aynı zamanda bu kurucu ataların vizyonundan, mirasından feyz alarak geleceği inşa etmek anlamına geleceğinden, AKP’nin bu törenlerdeki pozisyonunun bu vizyonla bir ayrışma mı yoksa bütünleşme mi olduğu ele alınacaktır.

Kemalizm’in Memuru Olarak AKP (2002-2006)

Türkiye’de serbest seçimler yapılsa da seçimle iş başına gelen iktidarlar, laiklik (dolayısıyla İslamcılık) ve ulusal kimlik (dolayısıyla Kürt meselesi) gibi “rejim meselelerinde,” kendisini rejimin bekçisi sayan TSK’nun merkezinde olduğu ve vesayetçi denilen bir iktidar yapısının küçük ortağı konumundaydılar (Çınar 2015, 109-110). AKP’li yöneticilerse bir rejim meselesi olarak görülen İslamcı Millî Görüş geleneğinin temsilcisi olan Refah Partisi’nin (RP) eski üyeleriydiler. RP, Kemalizm’in Batılılaşma hedefinin Batı taklitçiliği, laiklik anlayışının ise din düşmanlığı olduğunu iddia eden, dolayısıyla Cumhuriyetin kurucu ideolojisine meydan okuyan ve bu nedenle de yerleşik Kemalist iktidar yapısı tarafından bir “öteki” olarak görülen bir partidir. Bu sebeple, her ne kadar değiştiklerini söyleseler de AKP yöneticilerin meşruiyeti ve küçük de olsa ortaklık ehliyeti sorgulanmıştır. AKP’li yöneticilerse, Kemalizm’in

son derece güçlü olduğu bu süreçte İslamcı geçmişlerini unutturmak için çabalamıştır. Örneğin Başbakan Erdoğan ilk resmi ziyaretlerini AB ülkelerine gerçekleştirmiştir. Bu ziyaretler üzerinden AKP'li yöneticiler, Batı/Avrupa karşıtı olan Milli Görüş İslamcılığından uzaklaştıklarını (Duran 2010, 334; Dağı 2010, 122-123) dile getirirken, kendilerini Kemalizm'in Batılılaşma anlayışının bir neferi olarak ileri sürerler. Ne var ki, Batılılaşmanın zirvesi sayılabilecek AB üyeliği için hayata geçirilen uyum paketleri, yerleşik Kemalist iktidar yapısının temsilcilerini AKP'nin Kemalizm için bir öteki olmadığına ikna etmemiştir. Örneğin, AKP lideri Erdoğan, Kürt meselesinde devletin geçmişteki yanlışlarından dolayı özür dilemesinden hemen sonra yapılan MGK toplantısı sonrası yayınlanan bildiriye, Cumhuriyet hükümetlerinin öncelikli hedefinin, Anayasa'da öngörülen görevleri Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesindeki temel düşünceye uygun olarak yerine getirmek olduğu hatırlatılmıştır (*Sabah* 24 Ağustos 2005). Fakat AB reformları AKP iktidarına büyük avantaj sağlamış, Batılı normlara tutunarak kendisine bir alan açmasına, liberal/ılımlı İslam'ı savduklarını söyleyerek siyaset anlayışlarının değiştiğini göstermesine ve böylece meşruiyet açığını kapatmasına hizmet etmiştir. Bu, aynı zamanda Batı'da 11 Eylül terör saldırılarının ardından gelişen liberal İslam arayışına cevap olarak kendilerini göstermelerine de imkân sağlamıştır. Bu bağlamda AKP'li yöneticiler partilerinin Demokrat Parti geleneğinden geldiğini söyleyerek, kendilerini muhafazakâr demokrat olarak tanımlamışlardır (Sarioğlu 2003). Sonuç olarak AKP, bu "yeni" kimlik iddiası üzerinden toplumun farklı kesimlerden destek almaya devam etmiştir.

Nitekim AKP, yine İslamcı Milli Görüş'ün aksine mevcut sorunların kaynağının Kemalizm olduğunu söylemez. AKP iktidarı sorunu Kemalizm'i doğru anlayıp, uygulayamayan önceki iktidarların basiretsizliği olarak ifade eder (*Yeni Şafak* 30 Temmuz 2003). Bu bakımdan parti yönetimi tabanından gelen bir talep olmasına karşın, türban gibi Kemalist vesayet adeta kırmızı çizgisi haline gelmiş meselelerin bir rejim hassasiyeti olduğunu ifade ederek ötelemiştir. İktidar, 1990'lı yıllara atıfla 2001 krizinin neden olduğu ekonomik krizi aşmak için çabalayacaklarını söyleyerek, önceliklerini işsizlik olarak belirler (*Dünya Bülteni* 6 Temmuz 2018). Fakat yine de AKP, iktidar erkini kullanmada İslamcı geçmişinden kaynaklı olarak sistem güçleriyle meşruiyet sorunu yaşamaya (Dağı 2010, 122) devam etmiştir. Nitekim AKP'nin ülkeyi yönetme "hakkı" olmadığı anlayışı üzerinden gelişen bu durum resmi devlet törenlerinde de tecessüm etmiş, AKP törenlere bir memur gibi katılmak durumunda kalmıştır.

Memur, devlet hizmetinde aldığı emirleri maaş veya ücret karşılığında yerine getirmekle yükümlü resmi görevlidir (Devellioğlu 2007, 611). 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'na tabi olan memurlar, "Mevcut kuruluş biçimine bakılmaksızın, Devlet ve diğer kamu tüzel kişiliklerince genel idare esaslarına göre yürütülen asli ve sürekli kamu hizmetlerini ifa" etmekle yükümlüdürler. Bu bağlamda resmi törenlerin hem düzenlenişi hem de uygulanışı AKP'nin koyduğu kurallarla gerçekleştirilmez. AKP, iktidar ortağı olarak tanınmadığı gibi, hükümet olarak Yönetmelik hükümleri gereği ev sahipliği yapması gereken törenlerde geri bir pozisyona zorlanmıştır ya da geri bir pozisyonla sınırlandırılmıştır: AKP yalnızca önceden belirlenmiş kurallarla törenlere iştirak etmekle yükümlü tutulan bir memur gibidir. Öyle ki örneğin resmi tören günlerinde partilerine yönelik adeta "had bildiren" mesajları da saygıyla karşıladıklarını ifade etmişlerdir. Bu anlamda AKP iktidar olarak, kendisinden önce konulan ve kendisinin yasal olarak değiştirme hakkı ve kapasitesi bulunan tören yönetmeliklerini değiştirecek ya da müdahale edece bir iktidar alanına sahip değildir. Mevcut uygulamışa ancak riayet etmesi talep edilendir.

Örneğin, rejimin laik karakterini zedeleyeceği gerekçesiyle resmi törenlere/resepsiyonlara türbanlı kişilerin katılması yasaktır. Eşleri başörtülü olan AKP'li siyasetçiler, en başta da Erdoğan, "saygı duyduklarını, millete rağmen mutabakat olmayacağını" söyleyerek, resepsiyonlara türbanlı eşleriyle katılmama kararı almışlardır (*Radikal* 23 Nisan 2003). Bu durumdan üç yıl sonra 2006 yılının 23 Nisan'ında da AKP'li Bülent Arınç, Meclis Başkanı sıfatıyla yaptığı konuşmasında kamusal alanda herkese tanınmış olan hak ve özgürlüklerden belli bir kesimin mahrum bırakılmayacağını söyleyerek, resepsiyonlarda türbanın hâlâ bir sorun olmasını üstü kapalı bir biçimde eleştirmişse de, bu durumun laikliğin kendisinden değil, laikliğe getirilen farklı yorumlardan kaynaklandığını (*Sabah* 24 Nisan 2006) ileri sürmüştür. Böylece anlaşılacağı üzere, AKP açısından sorun rejimin laik karakterinden kaynaklanan bir sorun olmayıp, laik rejimin sahibinin kim olduğu yani kuralları kimin belirleyebildiğine ilişkin bir sorun olarak öne sürülmüştür. Öte yandan kendilerini ülkenin kurucu kadrosu olarak gören ve bu bağlamda AKP'nin iktidara gelmesini Kemalist-laik Türkiye vizyonu ile bağdaştıramayan CHP'li yöneticilerden bir kısmı TBMM'de düzenlenen resepsiyona ev sahipliğini laikliği bir yorum meselesi haline getiren Meclis Başkanı Arınç'ın yapmasından rahatsızlık duyarak, katılmamışlardır.

Ayrıca 2003 yılında düzenlenen 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı kutlamaları öncesinde de yine türbana ilişkin bir sorun yaşanmıştır. Protokol kural-

larına göre Cumhuriyet Bayramı törenlerine cumhurbaşkanları ev sahipliği yapmaktadır. Dönemin Cumhurbaşkanı Sezer görev süresi boyunca AKP'yi sıklıkla rejimin irtica ve laiklik konusundaki hassasiyetleri konusunda uyaran bir cumhurbaşkanı olmuştur. Sezer'in bu tutumu, törenlere de yansımış, ev sahibi olduğu 29 Ekim resepsiyonları için "çifte davetiye" uygulaması başlatmıştır. Buna göre eşleri türbanlı olmayan vekillere, bürokratlara davetin eşli olduğuna dair ayrı bir davetiye gönderilirken; eşleri türbanlı olanlarsa eşsiz katılmaları anlamına gelen tek kişilik davette bulunulmuştur. Sezer bu ikircikli durumun kişisel bir tutum olmadığını, devlet protokolünde türbanlı birilerine yer verilmesinin, devletin laik niteliğine ters düşeceği için bu şekilde hareket ettiklerini söylemiştir (Saydamer vd. 2003). Zira eşi türbanlı olan AKP'li yöneticiler de davete eşsiz olarak katılarak kendileri için getirilen bu uygulamada bir beis görmediklerini göstermiştir.

AKP iktidarının devletin laik yapısına yönelik tehdit olduğunu düşündüren bir başka olay da 2004 yılındaki 19 Mayıs töreni olmuştur. 19 Mayıs, hem Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcı, hem Atatürk'ün kendisine doğum günü olarak seçtiği gündür. M. Kemal'in isteğiyle de bayram gençlere ithaf edilmiştir. M. Kemal'in doğum günü olarak seçtiği, mücadeleyi başlattığı bir günü gençlere atfetmesi bilinçli bir tercihtir. Zira ulusun kapsamının kurucu atalardan gelecek nesillere kadar uzanan bir süreklilik halini imlediği daha önce de ifade edilmişti. Nitekim bayrama ilişkin belli birtakım ritüeller tekrarlanarak, kurucu liderle genç nesiller arasında olduğu söylenen bağ, adeta bu ritüeller üzerinden yeniden yeniden kurulmaktadır. Performatif süreçler üzerinden ülkenin geleceği olan gençleriyle ülkenin geçmişi olan lideri arasında çeşitli diyaloglar canlandırılmaktadır. 2004 yılında Ankara'daki törenlerde de her yıl adet olduğu üzere seçilen öğrenciler tarafından Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi ve Atatürk'e Gençliğin Cevabı okunmuştur. Hitabe'nin okunmasındaki amaç kurucu lider ölmüş olsa bile, Onun sesinin, düşüncelerinin, ideallerinin yeni nesillere ulaştırılmasıdır; gençlerin cevabının okunmasıysa bu ideallerin, mirasın kendileri tarafından gelecek nesillere aktarılacağına ilişkin bir söz niteliğindedir. Bu iki ritüel de kurucu liderden gençlere, geçmişten geleceğe canlandırılan temsili bir diyalogdur. Bu diyalogla, adeta M. Kemal de şimdide yaşıyor gibi kurgulanarak ülkenin geleceği olan gençlerle kurucu lider arasında bir akit yapılmakta, liderin mirasını yaşatmak adına ant içilmektedir.

2004 yılında düzenlenen törende Atatürk'e Gençliğin Cevabı'nın okuma görevi İmam Hatip Lisesinden (İHL) bir öğrenciye verilmiştir. İHL, yerleşik Kemalist düzenin temsilcileri nezdinde tıpkı türban meselesi gibi siyasal

İslam'ın bir aracı olarak görülmektedir. Zaten bu anlayışla 28 Şubat 1997 yılında MGK'da alınan bir kararla 8 yıllık kesintisiz-zorunlu ilköğretim uygulaması getirilerek, İHL'nin ortaöğretim kısımları kapatılmıştır. Buna ek olarak üniversite sınavında uygulanan taban katsayısına dair getirilen değişiklikle İHL mezunlarının İlahiyat Fakülteleri haricinde herhangi bir üniversite bölümüne girmeleri de zorlaştırılmıştır. Bu sebeple kuvvet komutanları, Gençliğin Cevabı'nı İHL'li bir öğrencinin okumasından rahatsızlık duymuş, tepkilerini de alkışlamayarak göstermişlerdir. Dolayısıyla 19 Mayıs törenlerinin, ülkenin kimlerin ve hangi değerler aracılığıyla geleceğe taşınacağına bir projeksiyonu olarak tasarlandığı düşünüldüğünde, AKP'nin tören ritüeline sadık kalsa da "öznesini" değiştirmesi gençlerle kurucu lider arasındaki aktin hedef alınması olarak değerlendirilmiştir.

Aynı 19 Mayıs törenlerinde dikkat çeken bir başka nokta, AKP'nin Türkiye'yi yönetecek bir iktidar olma kapasitesinin sorgulandığının bizzat Genelkurmay Başkanı (GKB) tarafından da gösterilmesidir. Ordunun ülkenin kurucusu ve dolayısıyla koruyucusu olduğu görüşünden hareketle TSK, kendisini Türkiye siyasi hayatında siyaset üstü-partiler üstü bir konumda görmektedir. 2004 yılında 19 Mayıs Bayramı protokolünde belirtildiği üzere GKB da törenleri izlemek için devlet erkânıyla birlikte tribünde yerini almıştır. Bu esnada tören alanına gelen Cumhurbaşkanı Sezer'le tokalaşmak için ayağa kalkan alan GKB Hilmi Özkök, Başbakan Erdoğan'la oturduğu yerden tokalaşmakla yetinmiştir (*Hürriyet* 20 Mayıs 2004). Oysa Anayasa'nın 117. Maddesine uyarınca GKB, başbakana karşı sorumludur. Bunun yanı sıra demokratik rejimlerde seçilmişler, halkın iradesini temsil ettikleri için atanmışlardan önce gelirler. Bu bağlamda kendisi atanmış bir memur olan GKB'nin seçimle ülkeyi yönetme erkini kazanmış bir başbakana karşı sergilediği bu tutum "kurumsal" saygının bir gereği değil, kendisini iktidardan üstün gören vesayet anlayışının memur gibi konumlandığı hükümete yönelik tutumdur.

2007-2010 AKP Kemalizm'in Zorunlu Davetlisi

2007-2010 yılları arasındaki ikinci döneminde AKP, aşağıda detaylı olarak bahsedilecek birtakım krizleri aşabilmesiyle *memur* statüsünden kurtulmuş ancak hâlâ tam olarak iktidarda olması kabul görmemesi nedeniyle daha eşit bir *öteki* konumuna geçmiştir. Bu durumun anma törenlerine yansımaları alternatif kutlamalar düzenlenmek ya da AKP'nin ev sahipliğini boykot ederek, törenlere katılmama şeklinde olmuştur. AKP'yle yan yana gelmekten rahatsızlık duyanların alternatif kutlamalar ya da boykotlara başvurmalarıysa evin sahibinin kim olduğuna ilişkin yeni bir tartışma yaratmıştır. Nitekim

2007-2010 yılları arasının ele alınacağı bu dönemde AKP, Kemalist rejime yeni ev sahibi olduğunu kabul ettirmeye çalışırken, evin “eski sahipleri” olanlar AKP'nin zorunlu bir misafir olduğu iddiasını sürdürecektir.

Derrida, ziyaretçiyle davetliyi birbirinden ayırır. Ona göre ziyareti umulmayıp, beklenmeyen ziyaretçi, aniden gelendir. Yani davetsiz olandır. Bunun için de koşulsuz bir misafirperverlik gösterilmesi gerektiği ileri sürülür. Ziyaretçinin aksine, ev sahibi tarafından çağrılan davetlinin geleceği önceden bilinmektedir (Derrida 2000, 6-11). Derrida, önceden bilindiği için bu davetin koşullu bir misafirperverlik içerdiğini, bu yüzden de davetin artık ev sahibiy-le davetli arasındaki bir akit olduğunu söyler (Derrida 1997, 15-16). Bu akit sayesinde davet ancak davete icabet edenin ev sahibinin şartlarını kabul etmesiyle gerçekleşebileceğinden, ev sahibinin misafirliğin kurallarını koyma erki de teyit edilmiş olur (Derrida 1994, 14). Zira davette davetli geçici, ev sahibi yerleşik olduğundan davetlinin evin kurallarını içselleştirmesi değil; yalnızca ziyareti süresince bu kurallara uyması beklenir (Derrida 2000, 12-15). Böyle bir durumda krize neden olacak şey, davetlinin anlaşmaya sadık kalmayıp, evin düzenini muhafaza eden ve erk sahibinin kuralları koyan olarak ev sahibi olduğunu tasdikleyen akti bozması, yani eve kendi kurallarını getirmek istemesidir. Bu hem ev sahipliğine hem de evin düzenine bir müdahale olarak algılanır. Çünkü kuralları yeniden belirleme arzusu davetlinin yerleşme isteğinin, o evi kendisinin kılmak istediğinin bir göstergesidir. Bu durumda ev sahibinin misafirperverliği de ortadan kalkar. Ev sahibi gözünde davetli misafir, bir işgalciye dönüşürken, kendisi de evinin kurallarının değiştirilmesi nedeniyle ev üzerinde kontrolü bulunmayan bir yabancıya dönüşmüştür. Nitekim yerleşik Kemalist düzenin temsilcileri nazarında AKP iktidarı kurucu değerlere, Atatürk'ün mirasına sadakatsiz olan devletin laik temellerini değiştirmek arzusunda olan bir işgalcidir. Bu süreçte yaşanan gerilim iktidara sahip olma hakkının kimde olduğu meselesidir.

Çalışmanın başında da belirtildiği üzere 2007 yılında gerçekleştirilen cumhurbaşkanlığı seçimleri önemli bir kırılma noktasıdır. AKP'nin yasamaya hâkim olarak yürütme erkini kazanmasıyla birlikte geniş atama yetkilerine sahip cumhurbaşkanlığı makamı, “elde kalan son kale” olarak görülmüş ve bir rejim sahipliği meselesine dönüştürülmüş (*Sabah* 15 Nisan 2007; *Radikal* 9 Eylül 2007), 2007 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimi sert tartışmalara neden olmuştur. AKP'nin cumhurbaşkanı adayı olan Abdullah Gül gibi geçmişinde İslamcılık olan ve eşi türbanlı birisinin ilk kez devletin en üst kademesine kadar yükselebilmesi, “köşke seccadenin girmesi” olarak (Aköz, 2007)

görülmüş ve rahatsızlık yaratmıştır. Örneğin TSK, web sitesinden yayınladığı bir gece yarısı muhtırasıyla sürece dâhil olarak, cumhurbaşkanlığı makamına “doğru” kişinin seçilmesi yönünde telkinlerde bulunmuştur (NTV 27 Nisan 2011). *Doğru* kişiyle kastedilen, devletin laik yapısının zarara uğratılmasına (Aköz, 2007), ülkenin İslamcı bir ihanet çemberiyle kuşatılmasına (Erdoğan 2001, 587) engel olacak birisidir. Fakat e-muhtıra olarak anılan bu tutum AKP tarafından sineye çekilmemiş, hükümet adına Cemil Çiçek, e-muhtıranın demokratik hukuk devleti anlayışıyla bağdaşmadığını söyleyerek, muhtırayı yayınlayan genelkurmay başkanlığının, başbakanlığa bağlı olduğu hatırlatılmasında bulunmuştur (*Haber Türk* 27 Nisan 2012). Erdoğan’sa cumhurbaşkanlığı makamını kastederek, CHP’nin Çankaya Köşkü’nü kaybetmemek için gerekirse Müslümanlar’ın kutsal mekânı Kâbe’yi bile verebilecek tynette olduğunu söylemiştir (TCCB 5 Mayıs 2015). Nitekim Erdoğan, CHP’nin bir dinin kutsal mekânıyla Çankaya Köşkü’nü aynı kefeye koyduğunu söyleyerek, CHP’nin milletin dini hassasiyetlerini görmezden geldiğini, kendilerini ülkenin sahibi olarak gören bu zihniyetin tek kutsalının ülkeyi iktidar olmalarına rağmen yönetmek olduğu imasında bulunmuştur. AKP yaşadığı bu krizi erken seçime giderek çözmüştür. Nitekim seçimden güven tazeleyerek çıkan (Akça 2014, 19) AKP, Ağustos ayında MHP’nin de desteğini alarak, adayı Gül’ü cumhurbaşkanı seçtirmiştir. Velhasıl AKP artık daha önce örneğin türban meselesinde olduğu gibi kendisine yönelik meydan okumaları ve karşı çıkışları rejimin laik karakterine saygı duydukları gerekçesiyle öteleyen o iktidar değildir. Zira AKP dini hassasiyetlere sahip çıkmakta ancak bunu dini bir mesele olarak değil, bir özgürlük-insan hakları meselesi olarak gördüğünü iddia ettiği yeni bir pozisyon almaktadır.

AKP’nin değişen pozisyonu 23 Nisan 2007 kutlamalarına da yansımıştır. 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı kutlamalarıyla aynı günde Denizli’de de Kutlu Doğum Haftası etkinlikleri düzenlenmiştir. Etkinlikte Urfa’dan, Diyarbakır’dan getirilen küçük kız çocuklarına Atatürk posterleri ve Türk bayrağının önünde başları örtülerek ilahiler okutulmuş, yine çocuklar arasında Kur-an okuma yarışması tertiplenmiştir (*Haberler.com* 23 Nisan 2007). Oysa erken Cumhuriyet döneminde devletin laik, çağdaş karakterini aşlamak amacıyla çocuk baloları düzenlenir, M. Kemal’in de katıldığı bu balolarda çocuklar şarkı söyler, dans eder ve şiirler okurlarmış. Nitekim 23 Nisan bayramıyla aynı günde yukarıda aktarıldığı minvalde Denizli’de düzenlenen etkinlikler AKP’nin laik düzen karşıtı (*Hürriyet* 28 Nisan 2007) tutumunun bir serencamı olarak görülmüş, rejimin laiklik anlayışına karşıt bir kutlama olarak değerlendirilmiştir. Hatta bu konuya e-muhtırada da de-

ğınılarak, AKP'nin etkinliği kasten düzenlediği ifade edilmiştir (*Hürriyet* 28 Nisan 2007). Buna karşın Erdoğan "Atatürk'ün hedeflediği çağdaş uygarlık seviyesine her zamankinden yakın olduğunu söylemişse de kendilerine yöneltilen bu ithamlara millete rağmen siyaset olmayacağını" söyleyerek cevap vermiştir (*Radikal* 23 Nisan 2007). Erdoğan aynı ifadeyi 2003 yılında düzenlenen törenlere türbanlı eşleriyle iştirak etmeyeceklerine yönelik yaptığı açıklamasında da yer vermiştir. Ne var ki o zaman iktidar tarafından türban, laik milletin karşı çıktığı bir hassasiyet olarak görüldüğü söylenerek ötelenmişken Erdoğan aynı ifadeyi farklı bir minvalde kullanmıştır. Erdoğan bu kez ifadeyi laiklik anlayışı yüzünden milletin dini taleplerinin mağdur edilmesine bir itiraz olarak kullanmıştır. Buna göre yeni pozisyonunda AKP, milletin temsilcisi olarak, milletin taleplerini koruyacağı iddiasıyla başta TSK ve onun gibi düşünen diğer aktörlere karşı konumlanmaktadır.

Öte taraftan yine cumhurbaşkanı meselesi üzerinden yeni bir kriz daha Gül'ün cumhurbaşkanı seçilmesinden birkaç gün sonra gerçekleştirilen 30 Ağustos Zafer Bayramı ve Türk Silahlı Kuvvetleri Günü resepsiyonunda yaşanmıştır. Ordu eliyle ülkenin düşmanlardan kurtarılarak, bağımsızlığına kavuşturulduğu gün olan 30 Ağustos (*Milliyet* 30 Ağustos 2016), İstiklal Savaşı'nın kesin zaferinin belirlendiği gün olarak kutlanmaktadır (Özbudun 1997, 142). 1 Nisan 1926'da çıkarılan bayram kanunuyla adı "Zafer Bayramı ve Türk Silahlı Kuvvetleri Günü" olarak kararlaştırılan 30 Ağustos, cumhuriyet ordu ve donanmasına ithaf edilmiştir. Bunun için bayram, hava, kara ve deniz kuvvetleri tarafından ev sahipliğini garnizon komutanları ve üst düzey ordu mensuplarının yapacağı törenlerle yapılmaktadır. Başkentteyse 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'nın aksine, 30 Ağustos törenlerinin ev sahibi GKB'dir. Başkomutanlık sıfatıyla cumhurbaşkanıysa GKB'ye yalnızca eşlik etmektedir.

Nitekim 2007 yılında Ağustos ayında yapılacak cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Abdullah Gül'ün seçileceğine kesin gözüyle bakılmasıyla birlikte, TSK ev sahipliği yapacağı kutlamalar için eşleri başörtülü olan milletvekilleri ve yöneticilere davetiyelerini daha önce göndermiştir. Böylece davetinin cumhurbaşkanı seçimini kazanmış olmasına rağmen henüz resmi sonuçlar açıklanmadığı için Dışişleri Bakanlığı görevini sürdüren Gül'ün (*Radikal* 9 Eylül 2007) Cumhurbaşkanı sıfatıyla GKB'ye eşlik etmesinin önüne geçilmiştir. TSK'nun bu atik hamlesiyle Gül'ün ev sahipliği engellenebilmişse de Gül yine de hükümetin bir mensubu olarak TSK tarafından davete çağrılan zorunlu bir davetli olarak davete icabet etmiştir. Ne var ki TSK'nun bu hamlesi kendileri için çok da uzun vadeli bir çözüm olmamıştır. 2010 yılında gerçekleş-

tirilen Anayasa Referandumu'nun ardından siyasetin sivilleşmesi yönünde atılan bir adım olarak 30 Ağustos törenlerinin de ev sahipliğinin başkomutan sıfatıyla cumhurbaşkanı tarafından yapılması uygulaması hayata geçirilmiştir. Nitekim Abdullah Gül, 30 Ağustos 2011 tarihindeki Zafer Bayramı'nın ev sahipliğini, o zamana kadar resmi devlet törenlerine türbanlı olduğu için davet edilmeyen eşi Hayrünnisa Gül'le birlikte yapacaktır (*Milliyet* 30 Ağustos 2016).

2008 yılındaysa tıpkı içinden çıktığı RP gibi AKP hakkında da irticai faaliyet suçlamasıyla Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı tarafından kapatma davası açılmıştır (*Deutsche Welle* 14 Mart 2008; *Haber Türk* 15 Mart 2008). 30 Temmuz 2008'te açıklanan karar neticesinde partinin tamamen kapatılmamasına ancak hazine yardımının belli bir kısmının kesilmesine 5/6 çoğunlukla karar verilmiştir. Parti kapatma davasından tam rahatlamış olarak çıkamayan AKP, 2008 yılının 29 Ekim resepsiyonlarında yeni bir kriz daha yaşamıştır. Ana muhalefet lideri Baykal'la, TSK üst düzey yönetimi Gül tarafından verilen resepsiyonu boykot etmişlerdir. Yalnızca Anıtkabir'deki törenlere katılan Baykal, AKP'nin iktidar olmasını kastederek resepsiyonu boykot kararını, "Cumhuriyet Bayramının kutlanmasını gerektirecek ne şart ne de anlamın kaldığı" ifadeleriyle açıklamıştır (*Haberler.com* 30 Ekim 2008). Zira Baykal'ın AKP'li Gül'ün ev sahipliğini yaptığı resepsiyona gitmeyip, orada da Cumhurbaşkanı ve diğer AKP'li yöneticilerle yan yana gelecek olmasına rağmen yine de Anıtkabir'deki törenlere katılması bize bir şeyi daha göstermektedir. Anıtkabir, kurucu liderin ve O'nun bedeninde somutlaştırılmış olan kurucu değerlerin sembol mekânıdır. Kemalist ulusun hafıza mekânıdır (Gürpınar 2012, 86-87). Ülkenin hâlâ bu kurucu değerlere bağlı kalınarak ve bu değerleri özümsemiş olanlar tarafından yönetilmesi gerektiğini düşünen Baykal için Anıtkabir, bu şekilde düşünenlere ait bir mekândır. Bayramlarda Anıtkabir'de olmak demek hem kurucu lidere duydukları minneti göstermek ve hem de Kemalist mirasa sahip çıkmak adına kurucu liderle ulus arasındaki aktin her ziyaretle yenilenmesi demektir. Öte yandan, şunu da unutmamak gerekir ki, İslamcı siyasetin yükseldiği 1990'lı yıllarda bu yükseliş karşısında kendilerini çaresiz hisseden ancak bir taraftan da kendilerini cumhuriyeti korumak için görevlendirilmiş neferler olarak gören Kemalist toplum kesimleri için Anıtkabir, sığındıkları bir mekân olmuştur (Navaro-Yashin 2002, 191). Benzeri bir şekilde Anıtkabir ziyaretlerinin es geçilmemesine rağmen, AKP'nin ev sahipliği yaptığı meclis resepsiyonlarına, cumhurbaşkanlığı resepsiyonlarına katılmamak esasında kurumlar, dolayısıyla rejim üzerindeki Kemalist etkinin gücünün zayıfladığının kabulüdür. Elde kalan adeta yalnızca Anıtkabir'dir. Öte

yandan AKP tarafından düzenlenen davetlerin boykot edilmesiyle aynı anda hem AKP'nin hâlâ iktidardaki bir işgalci olarak görüldüğünün hem de evin kontrolünün yitirmeye başlandığının bir göstergesidir.

Öte taraftan bu dönemde AKP de tam olarak iktidar aygıtlarına hâkim olamadığından zaman zaman tavizler vermektedir. Örneğin Cumhurbaşkanı Gül, Sezer'in başlattığı "çifte davetiye" uygulamasına son vermiş, fakat bunun yerine çifte resepsiyon uygulamasını hayata geçirmiştir. Zira Sezer döneminde eşi türbanlı siyasilere, bürokratlara resepsiyonlara katılmaları için gönderilen davetiyeler "eşsiz"; eşinin başı açık olanlarsa eşli davetiye gönderildiği yeni bir uygulama başlatılmıştı. Bu uygulamaya son veren Gül, 2008 yılında Cumhuriyet Bayramı için gündüz ve akşam olmak üzere iki ayrı davet tertip etmiştir. Mecliste verilen gündüz daveti siyasiler ve askerler için verildiğinden eşsiz olarak verilmiştir. Böylece devletin laiklik ilkesini gerekçe göstererek protokolda "türbanlılarla" bir araya gelmek istemeyen askerin hassasiyeti gözetilmiş ve giderilmiştir. Öte yandan akşam köşkte eşli olarak verilen resepsiyonaysa siyasilerin, bürokratların yanı sıra STK yöneticiler, sanatçılar, gazeteciler, iş adamları ve davet edilmiştir (*BBC Türkçe* 29 Ekim 2010). Bu davet eşli olduğundan başta Cumhurbaşkanı Gül'ün eşi Hayrünnisa Gül ve başka türbanlı konuklar da katılmıştır.

Ayrıca cumhurbaşkanı gündüz verdiği resepsiyonda takım elbise giymesine rağmen, akşam verdiği resepsiyonda Atatürk'ten beri adet olduğu üzere smokin giymiştir. Zira Gül, 13 Mayıs 2008 yılında İngiltere Kraliçesi II. Elizabeth'in Türkiye ziyareti sırasında cumhurbaşkanının kraliçe onuruna verdiği resmi akşam yemeği davetinde kraliyet protokolü gereği smokin giymiştir (Yazıcıoğlu 23 Ekim 2008). Nitekim Gül'ün bir önceki Cumhuriyet Bayramı için düzenlediği resmi davette smokin yerine, koyu renk giysi tercih etmesine rağmen, Kraliçe için verilen yemeğe smokinle katılmış olması, Kraliçe'ye gösterdiği hassasiyeti, cumhuriyet protokollerine göstermediği eleştirilerine neden olmuştur. Nitekim Gül, 2008 yılındaki 29 Ekim davetine bu eleştirileri de dikkate alarak smokinle katılmıştır. Burada konu yalnızca ne giyildiği değildir. Konu kılık kıyafet üzerinden Cumhuriyet'in kazanımlarının, devrimlerinin, Batılılaşma anlayışının kim tarafından ne kadar benimsendiğini değerlendirmesidir.

Zira İslamcı geleneğe şapka, takım elbise, kravat, smokin gibi kıyafetler Batı taklitçiliğinin bir zorlaması olarak değerlendirilmektedir. Hatta bu yüzden sıklıkla İslamcı cemahtaki cumhuriyet devrimleri arasında yer alan Şapka Kanunu, Kıyafet Kanunu da özden bir kopma olduğu iddiasıyla eleştirilmek-

tedir. Oysa tam da Cumhuriyet'in Batılılaşma gayesinin bir göstergesi olduğu düşünüldüğünden M. Kemal, törenlerde davetlilerini frak giyip, siyah silindir şapka takarak karşılamıştır (Arslan 2011, 156). Nitekim davetlerde smokin/ frak giyme alışkanlığı M. Kemal'den sonraki cumhurbaşkanları tarafından da sürdürülerek, bir gelenek halini almış, Onun mirası olduğu gerekçesiyle devam ettirilmiştir.

AKP ordunun gücü ve statüsünün iktidarına büyük bir engel olduğunu görmüştür. Bunun için Gülenli bürokrasinin desteğiyle TSK içindeki seküler, ulusalcı, anti-İslamcı personeli tasfiye etmek üzere Ergenekon, Ayışığı, Balyoz "davaları" nı başlatmıştır (Açıkel 2016, 25). Buna ek olarak Kürt meselesinin çözülmemesinin TSK'nın elini güçlendiren bir mesele olduğunun farkında olan AKP, 2009 yılında HDP'yle birlikte bir çözüm süreci başlatarak, TSK'nın güç kaynaklarından birini zayıflatmıştır. AKP bu süreçte, kendi iktidarından öncesini kastederek, Kürt kimliğine dair sistematik olarak ortaya konan inkârcı bir tutum olduğunu ve bu durumdan doğrudan Kemalist vesayetin sorumlu olduğunu söylemiştir (Açıkel 2016, 26). Nitekim iktidar çözüm süreciyle iki noktada kazanç elde etmeyi planlamaktadır. Birincisi, 2008 ekonomik krizi nedeniyle orta çıkan yeni pazar arayışı doğrultusunda yönünü Ortadoğu'ya çevirmiştir. Fakat Kemalizm'in Batılılaşma anlayışı doğrultusunda odak merkezi Batı olup, Ortadoğu'yla ilişkiler zayıf tutulduğundan Kürt meselesinin Ortadoğu'yla ilişkiler geliştirilmeden düzeltilemeyeceğini ileri sürmüştür. Bu söylemi sayesinde o güne kadar milli bir mesele olarak görülerek, gelen iktidarların çok da dışına çıkmadığı dış politikayı kendisine alan açacak biçimde esnetme imkânı yakalamıştır. İkincisi olaraksa, Kürt meselesi gibi uzun zamandır çözülememiş bir problemi, üstelik de barışçıl yollarla çözmüş olmanın hem ülke içinde hem de Batı tarafından önemli bir adım olarak görüleceğinin farkında olan AKP, bu sayede hem prestij elde edecek, hem de Kemalizm'in değişmez ilkeleri olarak görülen bazı noktalara müdahale etme şansı elde edecektir. Örneğin AKP Kürtlerle ilişkisinin bir *İslam kardeşliği* üzerin yeniden tanımlamaya çalışmaktadır. Böylece Kemalizm'in laik vatandaşın makbul kavranışını değiştirebilecektir. Öte taraftan TSK'nın Kürt meselesi dolayısıyla rejime, ama en çok da AKP'ye müdahale kapasitesini sınırlama fırsatı sağlamış olacaktır.

Bütün bunlar da ülke yönetiminde yavaş yavaş AKP iktidarının kurallarının uygulanması anlamına gelmektedir. Yine bu bağlamda önemli bir adım daha atarak 12 Eylül Darbesi'nden bu yana yürürlükte olan ve hemen hemen her partinin seçim vaatleri arasında da yer alan anayasa değişikliği için

bir referandum gerçekleştirmiştir. AKP, 12 Eylül 2010 günü gerçekleştirdiği Anayasa Referandumuyla gerek yargı, gerek sivil gerekse de askeri bürokrasi üzerinde iktidarı lehine değişiklikler yapacağı önemli kazanımlar sağlamıştır. Elbette bu güç konsolidasyonu AKP'nin her bakımdan daha cesur adımlar atmasını teşvik etmiştir. Örneğin, Anayasa referandumunun akabinde Gül, çifte resepsiyon uygulamasına da son vererek, tek resepsiyon uygulamasına geçmiştir. Artık davetler eşleri türbanlı olanların da ayırım yapılmaksızın katılacağı tek bir davete indirilmiştir. Tek resepsiyon uygulaması bir anlamda türbanın devlet kurumlarındaki ve siyasetteki varlığını laikliğe aykırı bulan Kemalist erkanın, eşleri türbanlı olan siyasiler ya da bürokratlarla bir araya gelmeme yönündeki hassasiyetlerinin artık gözetilmediği anlamına gelecektir. Bu anlamda çifte resepsiyon uygulaması bir ara formülken; tek resepsiyon uygulamasına geçilmesi kuralları AKP iktidarının koymaya başladığının işaretidir. Buna karşılık CHP ve TSK üst düzey yönetimi de 29 Ekim 2010 yılında düzenlenen tek resepsiyona katılmamıştır. Yıllarca bir salon partisi olmakla, yani milletin iç içe olmamakla, elitizmle suçlanan CHP, bayramı Bağdat Caddesi'nde sokağa inerek halkla birlikte kutlamıştır (*Haberler.com* 29 Ekim 2010a). Bir alternatif kutlama da TSK tarafından gerçekleştirilmiştir. TSK, bu alternatif kutlamayı türban yasağı uygulamasının devam ettirildiği ordu evinde tertiplemiştir (*Haberler.com* 29 Ekim 2010b). Zira ordu evlerinin işleyişi TSK kontrolünde olduğundan, kuralları da TSK belirlemektedir. Böylece başlangıçta iktidarın küçük ortağı olarak dahi kabul edilmeyen, meşruiyeti tanınmayan AKP, devlet törenlerine gerçek anlamda ev sahipliği yapmaya başlamıştır. Bu alternatif kutlamalarda bir zamanlar rejimin tek sahibi, dolaşısıyla da resmi devlet törenlerinin ev sahibi olduğunu iddia eden Kemalist vesayetin pozisyonu giderek resmi davetlere icabet edip etmemekle sınırlandığı bir davetli pozisyonuna gerilemiştir.

Bu durum iktidarın boykota yönelik yaptığı açıklamalara da yansımıştır. Örneğin Ömer Çelik, bir askerin Cumhurbaşkanı, ya da Başbakan'ın çağırıldığı bir yere gitmemesinin emre itaatsizlik olacağını söylerken (*Taraf* 2 Kasım 2010), benzer bir çıkış da Arınc'tan gelmiştir. Askere hitaben yaptığı açıklamasında Arınc, "otur oturduğun yerde, sen benim emrimde bir memursun, başka işlere karışamazsın" diyerek, ordunun siyasete müdahale edebileceği partiler üstü konumunun değiştiğini gösterecektir (*Haber Türk* 17 Ocak 2011). İlk dönem törenlerde başbakanla tokalaşmak için törenlerde ayağa kalkmayan asker, bu dönem "amiri" olan başbakanı gördüğünde topuk selamı duracak (*NTV* 16 Mayıs 2011) bir memura dönüştürülmüştür. Nitekim bu anlamda ordu evinde düzenlenen alternatif kutlama, TSK'nun iktidarın düzenlediği

davetlere müdahale edebileceği o günlerin geçtiğinin de bir göstergesidir. TSK, yalnızca ordu evleri gibi kendisine ait olan yerlere, konulara ilişkin söz sahibidir. Önceki dönemlerde TSK'nın bu tür alternatif kutlamalar düzenlemesi iktidara karşı bir had bildirme, meydan okuma olarak düşünülebileceken; Anayasa Referandumu, Kürt meselesine ilişkin yürütülen çözüm süreci ve askeri personele yönelik açılan Ayıışığı, Ergenekon, Balyoz soruşturmasının orduyu ne denli yıprattığı göz önüne alındığında bu alternatif kutlamalar artık iktidara bir "had bildirme" niteliği taşımamaktadır. Tam tersine, ordunun siyaset üzerindeki gücünün zayıflamasıyla paralel olarak daha çok kurum olarak içine çekilmesiyle ilişkilidir.

Sonuç

Yukarıda da bahsedildiği üzere törenler, iştirak edenler tarafından somut zaman ve mekân kavrayışını aşkın bir türden zaman yaratmaktadırlar. Bu bağlamda törenlere iştirakse devasa bir birliktelik halidir. Nitekim bu birliktelik halinden hareketle AKP, giriştiği iktidar olma mücadelesinin ilk döneminde bu birliktelikten dışlananken; ikinci dönemde yapı ve kurumları kendi kurallarıyla dizayn edecek adımları attıkça iktidara daha da yerleşikleşmekte; bunun bir yansıması olarak törenlerde de giderek AKP'nin etkisi görülmektedir. Zira bu süreçte törenlere ilişkin alternatif kutlamalar ya da boykotlar da göstermektedir ki mücadelenin her iki tarafı da hâlâ birbiriyle bir arada olmak istemedikleri, birbirlerinin varlığından rahatsız duydukları bir ruh hali içindedirler. Bu mücadele içinde AKP, iktidarına tahammül gösterilmesine karşın zorunlu misafir konumuyla yetinmemekle itham edilirken, AKP'ye zorunlu bir davetli olmak değil; Türkiye'yi "kendi evine" dönüştürmek istemektedir. Bu durum aynı zamanda ilerleyen dönemlerde AKP'nin Kemalist bellek anlatısını ortadan kaldırarak, yeni bir Türkiye kurmak istediğini söylemesiyle daha fazla kutuplaştırılan toplumsal kesimlerin de bir projeksiyonunu sunar.

Sonuç olarak, bugün AKP ve Kemalist kesimlerin de içinde olduğu pek çok farklı kesim, günümüzde yeni bir mücadelenin eşiğindedir. Son on yılı ciddi bir meşruluk kaybı içinde geçiren AKP, bu mücadeleden çıkmanın formülünü kendisinin kurucu iktidarı olduğu "yeni bir Türkiye" kurmak olarak özetlemektedir. AKP'nin giriştiği mücadeleden aldığı dersle hareket ederek geleneksel nokta, "eski" Türkiye şartlarında ev sahibi olmasının imkânsız olduğunu fark etmesinin bir sonucudur. AKP, "Yeni bir Türkiye" kurma iddiasıyla 2011 yılından itibaren büyük bir çaba içine girmiştir. Fakat zaman ilerledikçe daha net görülmektedir ki AKP'nin kurucu iktidar olmaktan kastı, kurallarını, sınırlarını yalnızca kendisinin tayin ettiği bir yönetim anlayışıdır.

Nitekim son dönemde giderek otoriterleştiği ve sorunlara çözüm üretmediği için meşruluk kaybına uğrayan AKP, bu siyaset anlayışından vazgeçmek yerine, bir anlamda kendisini hiçbir demokrasi normuna bağlamadan iktidarda kalabileceği bir yol arayışındadır. İktidara ilk geldiği yıllarda demokratikleşmeyi vaat ederek müesses nizama karşı olan parti, gerçekten de “eski Türkiye” şartlarını ortadan önemli ölçüde kaldırmıştır. Ancak bugün devlet-parti özdeşleşmesiyle, tek adam rejimine hapsolan Türkiye siyasal hayatında eskisinden daha da beter yeni bir müesses nizam yaratılmıştır. AKP, iktidar olarak bütün mevcudiyetini Kemalist vesayetini yarattığı hak mağduriyetlerinin rövanşını olarak kurarken; kendi kurduğu yeni Türkiye’ye AKP’yi bile ortadan kaldırıp, yerine sadece bir saray rejimi bırakan evet yeni ama demokratik olmayan bambaşka bir müesses nizam yaratmıştır. AKP, iktidarda kaldığı süre boyunca kendisine destek olan kesimleri işine yaramadığını ya da kendisine biat etmediğini gördükçe tırpanlanmış, ötekileştirmiş bir partidir. Bu bakımdan ilk iki dönemine bakıldığında AKP giderek güç kazanmışsa da geldiğimiz noktada AKP’nin gücü demokrasiye değil, yalnızca otoriterleşmeye hizmet etmektedir.

Kaynakça

- "Ulusal ve Resmi Bayramlarda İle Mahalli Kurtuluş Günleri, Atatürk Günleri ve Tarihi Günlerde Yapılacak Tören ve Kutlamalar. (1 Ekim 1981). *Resmi*.
- Açikel, Fethi. 2016. "AKP İslamcılığının Üç İdeolojik ve Üç Jeopolitik Dönüşümü, İslami Liberalizm, Pan-İslamist Popülizm ve İslamcı Ulusalçılık." *Birikim Dergisi*, 332, 10-40.
- Akça, İsmet. 2014. "AKP, Hegemonya Projesi ve Kriz Dinamikleri." *Başlangıç Dergisi*, 1 (1): 11-30.
- Anderson, Benedict. 1995. *Hayali Cemaatler - Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. Çev. İskender Savaşır. İstanbul: Metis Yayınları.
- Aslan, D. Ahmet. (2011). "Cumhuriyet'in Törensizleşmesi: Ulus-Devlet İnşa Sürecinde Milli Bayramlar (1923-1938)", Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, yayımlanmamış tez.
- Aydın, Suavi. 2015. "Çanakkale Ruhu 2015." *Birikim*, 312: 45-58.
- Cizre, Ümit. 2005. *Muktedirlerin Siyaseti*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cizre, Ümit. ve Çınar, Menderes. 2003. "Turkey 2002: Kemalism, Islamism, and Politics in the Light of the February 28 Proce." *The South Atlantic Quarterly Journal*, 102 (2-/3): 309-332. <https://doi.org/10.1215/00382876-102-2-3-309>.
- Connerton, Paul. 2014. *Toplumlar Nasıl Anımsar?*. Çev. A. Şenel, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çelik, Zeynep. 1996. 19. *Yüzyılda Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt:
- Çınar, Menderes. 2013. "Explaining the Popular Appeal and Durability of the Justice and Development Party in Turkey." *Negotiating Political Power in Turkey* içinde, derleyenler Elise Massicard ve Nicole F. Watts, 37-54, New York: Routledge. <https://doi.org/10.1017/9781108570725>.
- Çınar, Menderes. 2015. *Vesayetçi Demokrasiden Milli Demokrasiye*, İstanbul: Birikim Yayınları.
- Dağı, İhsan. 2010. "Adalet ve Kalkınma Partisi, Güvenlik ve Meşruiyet Arayışında." *AK Parti, Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri* içinde, derleyen Hakan Yavuz, 121-140, Ankara: Kitap Yayınevi.
- Derrida, Jacques. 1994. *Specters of Marx: The State of the Debt, the Work of Mourning and the New Internationalism*, Çev. P. Kamuff, New York ve Londra: Routledge.
- Derrida, Jacques. 1997. *Politics of Friendship*, Çev. G. Collins, New York ve Londra: Verso.
- Derrida, Jacques. 2000. "Hospitality." Çev. B. Stocker and F. Morlock, *Angelaki Journal of Theoretical Humanities*, 5 (1): 3-18. <https://doi.org/10.1080/09697250020034706>.
- Derrida, Jacques. 2005. "The Principle of Hospitality." *Parallax Journal*, 2 (1): 6-9. <https://doi.org/10.1080/1353464052000321056>.
- Devellioğlu, Ferit. 2007. *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Yayınevi.

- Duran, Burhanettin. 2010. "AKP ve Dönüşümün Aracı Olarak Politika." *AK Parti: Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri içinde*, derleyen Hakan Ankara: Yavuz, Kitap, 333-358.
- Dursun, Çiler. 1998. "İdeoloji Yaklaşımları Çerçevesinde Dil, Söylem ve Siyaset." *Teori ve Politika Dergisi*, 12. Erişim tarihi 10 Kasım 2021.
<https://www.teorivepolitika.net/index.php/arsiv/item/81-ideoloji-yaklasimlari-cercevesinde-dil-soylem-ve-siyaset>.
- Erdoğan, Necmi. 2001. "Neo-Kemalizm, Organik Bunalım ve Hegemonya." *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Kemalizm içinde*, derleyen Ahmet İnel, 584-591, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erdoğan, Recep, Tayyip. 2006. "2. Olağan büyük Kongre Genel Başkan Konuşma Metni". AKP Genel Merkezi, 11 Kasım. Erişim tarihi 5 Mart 2022.
<http://www.akparti.org.tr/media/272205/2-olagan-buyuk-kongre-genel-baskan-konusma-metni.pdf>.
- Eroğul, Cem. 1998. "Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1946-71." *Geçiş Sürecinde Türkiye içinde*, derleyen İrvine Schick ve Ertuğrul Ahmet Tonak, 112-158, İstanbul: Belge Yayınları.
- Erol, Emre. 2020. "30 Ağustos, Malazgirt, Kızıl Elma - Emre Erol ile Türkiye'de resmi tarih ve mitler." *Medyascope: Sosyopolitik*. 30 Ağustos 2020. Erişim tarihi 1 Ekim 2020.
<https://www.youtube.com/watch?v=y7zOj6WUlfQ8>.
- Gauchet, Marcel. 2000. "Anlam Borcu ve Devletin Kökenleri, İlkelerde Din ve Siyaset." *Devlet Kuramı içinde*, derleyen Cemal Bali Akal, Çev. O. Erözden, 33-70, Ankara: Dost Yayınevi.
- Gürpınar, Turgay. (2012). "Anıtkabir'in Unutulan Kabirleri." *Neye Yarar Hatıralar? içinde*, derleyen Pınar Melis Yelsalı Parmaksız, 81-150, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Hedges, Chris. 2014. *Savaş: Bizi Anlamlandıran Güç*, Çev. Z. Kalkandelen, Ankara: Paloma Yayınları.
- Hobsbawm, Eric. (1993). "Introduction: Inventing Traditions." in *The Invention of Tradition*, derleyen E. Hobsbawm and T. Ranger, 1-14, Cambridge: Cambridge University.
- İnel, Ahmet. 2003. Giriş, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Kemalizm içinde*, derleyen Ahmet İnel, 17-27, İstanbul: İletişim Yayınları.
- İnel, Ahmet. 2012. "Güvenin Tesisinden Özgüven Patlamasına." *Birikim Dergisi*, 283: 15-21.
- Kalaycı, Hüseyin. 1998. "Bayrak, Milliyetçilik, Kutsallık." *Birikim Dergisi*, 105-106, Erişim tarihi 15 Kasım 2021.
<https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-105-106-ocak-subat-1998/2301/bayrak-milliyetcilik-kutsallik/6276>.
- Kayalı, Kurtuluş. 2005. *Ordu ve Siyaset*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Köker, Levent. 2001. "Kemalizm/Atatürkçülük: Modernleşme, Devlet ve Demokrasi." *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Kemalizm içinde*, derleyen Ahmet İnel, 97-101, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Navaro-Yashin, Yael. 2002. *Faces Of The State: Secularism and Public Life in Turkey*, Princeton ve Oxford: Princeton University.
- Özbudun, Ergun. 1983. "The Nature of the Kemalist Political Regime." *Atatürk: Founder of a Modern State içinde*, derleyen Ali Kazancıgil ve Ergun Özbudun, 79-102. London: C. Hurts Company.

- Özbudun, Sibel. 2015. "Osmanlı'yı 'İhya' Etmek: Akp'nin Törenleri." 12 Temmuz 2015. Erişim tarihi 13 Mayıs 2016.
<https://sibelozbudun.blogspot.com/2015/07/osmanliyi-ihya-etmek-akpnin-torenlere.html#more>.
- Özbudun, Sibel. 1997. *Ayinden Törene*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Özyürek, E. 2008. *Modernlik Nostaljisi*, Çev. Fert Burak Aydar, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Parmaksız, Y., P., Melissa. 2012. "Çanakkale Bellek Savaşı." *Neye Yarar Hatıralar? Bellek ve Siyaset Çalışmaları* içinde, derleyen Pınar Melis Yelsalı Parmaksız, 281-302, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Renan, Ernest. 2016. *Ulus Nedir?*, Çev. Gökçe Yavaş. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- TCCB. 5 Mayıs 2015. "Tekirdağ Toplu Açılış Töreni'nde Yaptıkları Konuşma." Erişim tarihi 30 Ekim 2021.
<https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/32127/tekirdag-toplu-acilis-torende-yaptiklari-konusma.html>
- Thompson, B. John. 1984. *Studies in the Theory of Ideology*. Cambridge: Polity Press.
- Thompson, B. John. 1992. *Ideology and Modern Cultur*. Cambridge: Polity Press.
- Thompson, B. John. 2013. *Modern Kültür ve İdeoloji*, Çev. İdil Çetin, Ankara: Dipnot Yayınları.
- Tuğrul, Saime. 2014. *Canım Sana Feda*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Gazeteler

- Aküz, Emre. 2007. Seccade Meselesi. *Sabah*, 31 Ağustos 2007. Erişim tarihi 12 Mayıs 2017.
https://www.sabah.com.tr/yazarlar/akoz/2007/08/31/seccade_meselesi
- Babacan, N., Korkmaz, S., Sevinç, Ş. 2003. "Boykotlu Kutlama." *Hürriyet*, 24 Nisan 2003. Erişim tarihi 5 Nisan 2019.
<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/boykotlu-kutlama-142308>
- BBC Türkçe. 29 Ekim 2010. "Askerler, Gül'ün resepsiyonuna katılmadı." Erişim tarihi: 26 Kasım 2021.
https://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/10/101029_turkey
- Deutsche Welle. 14 Mart 2008. "AKP'ye kapatma davası açıldı." Erişim tarihi 10 Aralık 2021.
<https://www.dw.com/tr/akpye-kapatma-davas-acildi/a-3192923>
- Dünya Bülteni. 6 Temmuz 2018. "Şahin: Önceliğimiz türban değil."
- Haber Türk. 15 Mart 2008. "AKP'ye Kapatma Davası Açıldı." Erişim tarihi 10 Aralık 2021.
<https://www.haberturk.com/gundem/haber/61267-akpye-kapatma-davas-acildi>
- Haber Türk. 17 Ocak 2011. "Otur oturduğun yerde sen benim memurumsun." Erişim tarihi 10 Aralık 2021.
<https://www.haberturk.com/polemik/haber/592264-otur-oturdugun-yerde-sen-benim-emrimde-memursun>

- Haber Türk*. 27 Nisan 2012. "Bir e-muhtıranın anatomisi." Erişim tarihi 10 Aralık 2021.
<https://www.haberturk.com/gundem/haber/737683-bir-e-muhtiranin-anatomisi>
- Haberler.com*. 23 Nisan 2007. "Denizli'de 23 Nisan'a Alternatif Kutlama." Erişim tarihi 24 Temmuz 2019.
<https://www.haberler.com/denizli-de-23-nisan-a-alternatif-kutlama-8381536-haberi/>
- Haberler.com*. 29 Ekim 2010a. "Kılıçdaroğlu Bağdat Caddesinde Kutladı." 24 Temmuz 2019.
<https://www.haberler.com/kilicdaroglu-bagdat-caddesi-nde-kutladi-2344049-haberi/>
- Haberler.com*. 29 Ekim 2010b. "Merkez Ordu Evinde Resepsiyon." 24 Temmuz 2019. Erişim tarihi 24 Temmuz 2019.
<https://www.haberler.com/merkez-orduevi-nde-resepsiyon-2344104-haberi/>
- Haberler.com*. 30 Ekim 2008. "CHP'den Boykot." 24 Temmuz 2019. Erişim tarihi 24 Temmuz 2019.
<https://www.haberler.com/chp-den-boykot-2-haberi/>
- Hürriyet*. 20 Mayıs 2004. "19 Mayıs'ta sembol savaşı." Erişim tarihi 1 Aralık 2021.
<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/19-mayis-ta-sembol-savasi-38605534>
- Hürriyet*. 28 Nisan 2007. "23 Nisan'a Alternatif kutlamalar Eleştirilir."
- Milliyet*. 30 Ağustos 2016. "30 Ağustos Zafer Bayramı nedir?." Erişim tarihi 1 Aralık 2021.
<http://www.milliyet.com.tr/30-agustos-zafer-bayrami-nedir--gundem-2303164/>
- NTV*. 15 Mayıs 2011. "Topuk selamı veriyorlar' saygısızlık değil." Erişim tarihi 30 Ekim 2021.
<https://www.ntv.com.tr/turkiye/topuk-selami-veriyorlar-saygisizlik-degil.6ayjkqPjoE2gFDBYdAXiew>
- NTV*. 27 Nisan 2011. "E-muhtıranın kronolojisi." Erişim tarihi 30 Ekim 2021.
<https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/e-muhtiranin-kronolojisi,0Sl6nw7mM0iKqufp3XMd6w/aRsXiCsthkWOwprval8bGg>
- Radikal*. 22 Nisan 2003. "Bülent Arınç Resepsiyona Eşiyle mi Katılacak?."
- Radikal*. 23 Nisan 2007. "Millele Rağmen Siyaset Olmaz."
- Radikal*. 9 Eylül 2007. "İkinci Cumhuriyete Doğru."
- Sabah*. 15 Nisan 2007. "Arınç'tan Sezer'e sert cevap." Erişim tarihi 30 Ekim 2021.
<http://arsiv.sabah.com.tr/2007/04/15/haber,A622DCDE3513495BBBF3E728DF27B7E6.html>
- Sabah*. 24 Ağustos 2005. "MGK'da hükümete görev hatırlatması." Erişim tarihi 30 Ekim 2021.
<http://arsiv.sabah.com.tr/2005/08/24/siy103.html>
- Sabah*. 24 Nisan 2006. "Arınç Muhtırası." Erişim tarihi 30 Ekim 2021.
<http://arsiv.sabah.com.tr/2006/04/24/gnd128.html>
- Sarioğlu, B. 2003. "Erdoğan, vekillerini Uyardı." *Sabah*, 17 Mayıs 2003.
- Taraf*. 2 Kasım 2010. "Çelik: Askerin Tavrı Emre İtaatsizlik."

Yazıcıoğlu, Yıldız. 2008. "Smokin Dönüşü." *Milliyet*, 23 Ekim 2008. Erişim tarihi 30 Ekim 2021.

<https://www.milliyet.com.tr/siyaset/smokin-in-donusu-1006791>

Yeni Şafak. 30 Temmuz 2003. "Yolsuzluđun kamuflajı rejim bunalımı olmuş."